

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Osztályozás

Tárgy

92

Hely

Türr István

Idő

"1924"

Személy

Szerző:

Cím: Egy évvel elsiette a főváros a Türr-centennáriumot

Forrás:

Magyarország

Bn

1924. 8. 7.

(1924. v. füz.)

Egy évvel elsiette a főváros a Türr-centennáriumot

Vasárnap lesz a Türr-ünnep a tábornok sírjánál — Gonda Béla, Türr életrajzírója, a tábornok legendás életéről

(A Magyarország tudósítójától.) Türr István tábornok születésének századik évfordulója alkalmából a főváros emlékkövet állít az elhunyt tábornok sírja fölé. Az emlékköveget augusztus 10-ikén, vasárnap délelőtt 11 órakor tartják meg a kerepesiúti temetőben levő sírnál.

A szerény kivitelű, sziürke sziléziai márványból készült sírkő előtt, *Folkusházy* Lajos alpolgármester mond beszédet a főváros nevében. Az ünnepélyre meghívták az altábornagy Milánóban lakó leányát, aki már értesítette a fővárost érkezéséről. A tábornok szülővárosának, *Baja* városának törvényhatósága, *Wojnich* Ferenc polgármester vezetésével, háromtagú küldöttséggel képviselteti magát az emlékkönnepen és koszorút helyez a sírra.

Gonda Béla nyugalmazott miniszteri tanácsos, a tábornok barátai és a magyar *Garibaldi*sták nevében fog beszédet tartani és koszorút elhelyezni, *Durini di Monza* Ercole gróf, olasz királyi követ, az olasz nemzet nevében koszorúzza meg a sírt. Koszorúval áldoz a tábornok emlékének a *Ferenc*-csatorna igazgatósága is, amelynek Türr István egykor elnöke volt.

A Türr-ünnep alkalmából felkerestük *Gonda Béla* miniszteri tanácsost, Türr életének legalaposabb ismerőjét, aki emlékei, a felkutatott relikviák és forrásmunkák alapján most írja meg Türr István olasz királyi altábornagnak, *Garibaldi* hadsegédének és legszemélyesebb hívének csodás, változatokban gazdag legendás életpályáját.

— Csodálkozással olvastam pár nappal ezelőtt a lapokban, — mondotta *Gonda Béla*, — hogy a főváros augusztus 10-én Türr István születésének száz éves évfordulója alkalmából ünnepélyes keretek között óhajta leleplezni azt a síremléket, amelyet a közelmúltban készített.

Sietek leszögezni azt, hogy Türr István 1825. augusztus 11-én született *Baján*, így tehát több, mint egy esztendő választ el még bennünket születésének centennáriumától.

Nem tudom, hogy milyen úton-módon került a lapokba a téves születési dátum, talán a *Pallas Lexikon*ból. Megállapítottam ugyanis azt, hogy ez a lexikon is 1824. augusztus 10-ére teszi Türr István születési dátumát. Türr István életrajzi adatai után kutatva, természetesen megszerettem születési bizonyítványát *Vojnich* Ferenc-től, *Baja* város jelenlegi polgármesterétől. Türr István *Thier* néven van bevezetve az anyakönyvbe és így van nevezve iskolai bizonyítványain is. A család azonban később a csupán elnémetesedett név helyett az eredeti Türr nevet használta. Türr István édesanyja különben jómódú vaskereskedő, tekintélyes városi polgár volt, édesanyja, *Udvardy* Teréz pedig egy orvosnak volt a leánya. A Türr házaspárnak hét gyermeke volt, István volt az ötödik. Gimnáziumba *Baján* járt és jó közepes tanuló volt.

Az ötödik osztályból azonban — atyjának 1840-ben történt elhunytja után — kimaradt és először vaskereskedő, majd lakatosinas lett. Később molnár, majd kőművesinas volt egy ideig. Egyik pályá sem tetszett neki, ellenállhatatlanul vonzódott a katonaság felé. Rövidesen fel is csapott katonának és az akkor *Pécs*ett állomásozó 52. gyalogezredhez került. Innen sőgora egyszer kiváltotta, de ő ismét visszatért az ezredhez, mellyel csakhamar az osztrák uralom alatt álló *Lombardiába* került. Ott érték őt, már mint hadnagyot, a 48-iki események. Türr a legnagyobb ellenszenvet érezte az osztrák ellen indított harc iránt, ellenszenvre csak fokozódott az osztrákok hibetelen zsarnokságának láttára. Rövidesen eljutott hozzánk az a hír, hogy hazája is fegyvert fogott törvényben biztosított szabadsága védelmére. Könnyű elkép-

zelni kegyetlen helyzetét. 1849. január 19-én mint előőrsparancsnoknak, sikerült piemonti területre szöknie társaival együtt. Az olasz előőrs hadnagyát megkérte arra, tudassa jelentésében, hogy

magyarok lévén, a törvényes magyar kormány rendelkezésére és a haza iránti ellenállhatatlan kötelességérzetből elhagyták az osztrák hadsereget.

Az olaszok nagy örömmel fogadták a lelkes kis csapatot. A szárd hadvezér január 24-én megbízta Türrt azzal, hogy a magyarokból alakítson külön magyar légiót és legyen annak parancsnoka. A novarai vereség azonban véget vetett a kis csapat reményeinek. A magyar légió altisztjei és közlegényei amnesztiát kaptak, de nem fogadták el. Türr a légiója egy részével éppen *Lyonban* volt, amikor arról értesült, hogy a magyar hadsereg győzelmesen vonul *Bécs* felé és hogy *Baden* nagyhercegségben kitört a forradalom. Ekkor kis csapatával *Badenbe* sietett, ahol ugyancsak igen szívesen fogadták és rövidesen három zászlóaljbat bíztak rá és ezredessé léptették elő. *Ludwigshafennél* öt napig védte a *Rajna* átmenetet, a poroszoknak azonban nem tudott ellenállani, 1849. július

10-én lassan hátrálva, átlépte kis csapatával a svájci határt. Itt értesült a világosi fegyverletételről.

1849-től 1853-ig ő is

várta a többiekkel az eseményeket, hogy betörhessenek Magyarországra.

Hosszabb betegség, majd hányódtatás után *Londonba* került, ahol szemtanúja volt *Kossuth* megérkezésének és annak a határtalan lelkesedésnek, amellyel az angol nép *Kossuthot* fogadta. *Londonban* megbízást kapott *Kossuth*-tól arra, hogy *Piemontban* figyelemmel kísérje az eseményeket, aminek eleget is tett. Részt vett a *lombard-velencei* felkelés szervezésében és több kalandos felkelésben. A *krimi* háború kitörésekor ezredesi megbízást vállalt az angol-török hadseregben. 1855 év végén az angol kormány megbízásából a *dunai tartományokba*

utazott, egy szekeres-csapat szervezésére. Az osztrák hadsereg által megszállott Oláhországban, Bukarestben egy Hauser nevű osztrák tisztára följelentésére október 31-ikén letartóztatták, vasraverve szállították Brassóba és november 19-ikén, éppen anyja halálának évfordulóján pert indítottak ellene. A per hosszú ideig elnyúlt, végre 1856 február 22-ikén hadbíróság elé vezették és fölolvasták előtte az ítéletet, mely szerint az osztrák hadsereg elhagyásáért és veszedelmes forradalmi propagandájáért

összes javainak konfiskálása mellett kötél általi halálra ítélték.

Az auditor itt szünetet tartott egy pillanatra, bizonyára a hatást leste, azután közölte vele, hogy a császár a halálbüntetés megváltoztatásával a *birodalom területéről való örökös szönműzetésre ítélte*. Azután rendőri fedezet alatt elszállították Triestbe, utazása alatt igen sok helyen, még Zágrábban is nagy ovációval fogadták.

Korfuban az angol kormányzónál értesült azután arról, hogy csak Viktória angol királynő közbenjárására és az angol kormány erélyes közbelépésére bocsátották szabadon. 1856-ban Törökországba ment, résztvett a cserkesz háborúban az oroszok ellen, onnan visszatérve Konstantinápolyban megismerkedett Lesseps Ferdinánddal, aki már akkor a Suez-csatorna létesítésére vonatkozó terveinek útját egyengette.

Ez a találkozás szinte elhatározó volt élete későbbi nagyjelentőségű kulturmunkálkodására. Megismerkedett Konstantinápolyban *Klapkával* és a magyar emigráció több előkelő tagjával is és ettől kezdődőleg élénk összeköttetésben állt *Kossuthal*, *Telekivel*, tevékeny résztvett az emigráció munkálataiban.

1859-ben, amikor az olasz függetlenségi harc kitört, több honfitársával együtt oda-sietett, hogy az Ausztria elleni háborúban résztvehessen. Garibaldihoz került, aki ezredesi ranggal törzskarába vette fel. Több csatában vett részt és rettenthetetlen bátorságával különösen a Trepontinál vívott ütközetben tünt ki, ahol balkarján súlyosan megsebesült és hosszabb időre harkéntelenné vált. Garibaldi ekkor a következő, birtokomban levő levelet intézte Türr Istvánhoz:

»Magyar vér folyt Itáliáért, hogy megszi-lárdítsa a két nemzet barátságát.

Sajnosan fogom nélkülözni egyideig értékes fegyvertársamat és barátomat, de remélem, mielőbb alkalma lesz arra, hogy győzelemben vezesse ifjú katonáinkat. Ezt a reményt azonban csakhamar meghusított a villafrancai béke, amely véget vetett a harcoknak. Türrnek nem sokáig kellett pihentetni kardját. Már a következő év tavaszán kitört Sziciliában a fölkelés s Garibaldi Türr Istvánnal egyetemben sietett a támogatásukra. Génua mellett két gőzhajóra szállt az az ezer elszánt hős, akik Szicília felszabadítására indulva, legendászerű expedíciókkal, vakmerő harci fellépésükkel és ezt követő fényes hadi sikerekkel megvetették az alapját az egységes Itáliának.

A csodálatos hadi kalandokban Garibaldi mellett Türrnek jutott a legnagyobb szerep.

Már az elindulás után való nap Türr volt az, aki az orbellói erőd parancsnokától furfangos módon megszerezte az expedícióhoz szükséges

municiót. Ettől kezdődőleg Garibaldi minden hadi műveletében ő volt a bizalmi tanácsadó. Garibaldi eszméinek, terveinek, fényes sikereinek osztályostársa. Május 11-én reggel értek hajóikkal Marsalához, hol Garibaldi kívánságára Türr lépett először partra. Ettől kezdődőleg egész Nápoly elfoglalásáig Türr István és az expedícióban résztvett magyar hősök rettenthetetlen bátorságukkal és hősi elszántságukkal főtenyezői voltak azoknak a fényes haditetteknek, melyek Garibaldi és vívetei nevéhez fűződnek. Palermo bevétele főleg Türr tanácsai folytán sikerült. *Garibaldi ezért halálból 1860 június 8-án kinevezte a nemzetország főfelügyelőjévé és tábornokká.*

Október 1-én Santa-Marianál vívták meg a döntő ütközetet. Ez volt a szicíliai és nápolyi hadjárat legvéresebb harca. Az olasz lobogót elsősorban a magyar légió haláltmegvető vakmerő rohama vitte diadalra. *Ezzel el volt döntve*

Dél-Olaszország sorsa. A piemonti sereg Viktor Emánuel királlyal az élén október 7-én bevonult Nápolyba. Másnap a nápolyi kormány elhatározta, hogy Nápoly csatlakozik Piemonthoz s ezzel megalakult az egységes Olaszország.

Ekkor már Türr István Nápoly és a tartomány polgári és katonai kormányzója volt.

Az olasz történelem Türr legendás alakját közvetlenül Garibaldi mellé állította. Tanuskodik erről az a számtalan történelmi festmény és csatakép, amelynek másolatait sikerült beszereznem és amelyen Türr István mindenütt Garibaldi oldalán foglal helyet. Türr István sorozatos érdemei között — véleményem szerint — legnagyobb érdem az olasz nemzet megbecsülésének és szimpátiájának megszerzése és biztosítása. Türr Istvánnak és társainak köszönhetjük a nagy olasz nemzet Magyarország iránt tanúsított nagyfokú szimpátiáját és támogatását.

Az olasz egység megalkotásával Türr *altábornagyi ranggal az olasz királyi hadseregbe lépett át*. Csakhamar Viktor Emánuel király nagy kedvence és bizalmasa lett. Midőn Lamarmora tábornok az olasz rendes hadseregbe beosztott garibaldista tisztet minden forradalmi konspirációtól eltiltotta, Türr azonnal *lemondott altábornagyi rangjáról*. A lemondást azonban Viktor Emánuel semmi áron sem akarta elfogadni, sőt *főhadsegédévé nevezte ki*. Mint ilyen sok kényes és fontos diplomáciai ügy elintézésével bízta meg.

1861-ben nagy forduló ponthoz jutott az élete. Megnősült. Szeptember 11-én nőül vette *Bonaparte Wyse Adelinát*, III. Napoleon császár alig húsz éves, feltűnő szépségű unokanővérét. Ettől kezdődőleg felváltva Párizsban és Nizzában, valamint pallanzai kastélyában élt és fokozott erővel dolgozott Magyarország felszabadításán. Türr Istvánnéról egy igen érdekes fénykép van birtokomban. Bonaparte Wyse Adelinát jelmezben ábrázolja a kép. Türrék ugyanis 1864-ben Párizsban részt vettek a Tuillériákban tartott udvari jelmezbálon, amelyen

Türr Istvánné jelmeze élénk feltűnést keltett. Ruhája Magyarország térképe volt. Kezein bilincsek lógtak, fején címeres magyar csákó hívta fel az udvari közönség figyelmét Magyarországra akkori elnyomtatására.

A Napoleonokkal való rokonsága tárt ajtót nyitott neki Párizs legmagasabb köreiből. Háza találkozóhelye lett a legelőkelőbb születesi és szellemi arisztokráciának. Csaknem egyik legismertebb és legkedveltebb alakja lett a párizsi szalonoknak. Ebben az időben írta róla az idősebb *Dumas*: »Oly jó, oly igazságos, oly résztvevő, a szíve félig angyali, félig orosz-láni, aki pajzánul nevetgél a bálokon és fáradt könnyekét sir a nyomor felett.«

1861 márciusában Klapka tábornok útján óvatosságra intette honfitársait és komolyan figyelmeztette őket, hogy ne vegyenek részt egy elhamarkodott mozgalomban,

1866-ban Belgrádban szervezett egy csapatot, mellyel, mint Klapka északon, ő délen szándékozott Magyarországra törni.

A porosz-osztrák háború befejezése után visszatért Olaszországba. Az általános amnesztia után pedig végre visszatérhetett hazájába, melynek felszabadításáért évtizedeken keresztül küzdött.

Széchenyi példájára, aki szintén a katonaságot hagyta ott, hogy a magyar nemzet kulturális és gazdasági újáteremtésének élére állhasson, ő is, lelke egész melegevel külföldön szerzett gazdag tapasztalattal az ország kulturális, de különösen gazdasági fejlődésének kívánt hasznos, munkás tényezője lenni. A *Ferenc-csatorna* üzemben tartását a becikkelyezett engedélyokmány alapján ő vette át. Rövidesen megalapította a központi népnevelési kört, amely azonban fiókjával együtt a hetvenes évek végén megszűnt. 1881 május 18-án 99 évre engedélyt nyert a görög kormánytól a *korintusi földszoroson keresztül ámsandó tengeri csatorna létesítésére* és üzemben tartására. 1888-ban azonban, midőn a vállalatot vezető társulat megbukott, széleskörű tevékenységet fejtet ki újabb tőke szerzésére.

Egy egész sereg politikai missziót is teljesített ezalatt. Amikor Andrassy és Bismarck a hármasszövetség megteremtését vették programjukba, Türr István közvetítette Andrassy és Robilient bécsi olasz nagykövet között a tárgyalásokat. Az a megbecsülés, amelyben Türrt az olasz udvar és az olasz nép részesítette, *nagy mértékben hozzájárult az olasz-osztrák-magyar szövetség létrehozásához*. Ugyancsak nagy része volt Türrnek az olasz és francia nemzet közeledésének előkészítésében. Sokat fáradozott az Európai Egyesült-Államok megvalósításán és az örök béke eszméjéért. A hetedik nemzetközi békekongresszuson, amely Budapestten zajlott le, ő elnökölt.

Végtelenül nagy kár, hogy Türr addig késedelmeskedett emlékiratainak megírásával, amíg a halál kiragadta kezéből a tollat és örökre megsemmisítette világtörténelmi jelentőségű emlékeinek nagy részét. 1908-ban Nizzából hazatérve erősen meghült átközben, tüdőgyulladást kapott. Sem az orvosi tudomány, sem a gondos ápolás nem volt képes őt az életnek megmenteni. 1908 május 3-án hajnali egy órakor megszűnt élni.